УДК 398.332(477)

П. О. Смоляк

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ КОЛЯДНИЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ В УКРАЇНІ

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027, Україна

Смоляк Павло Олегович, к. і. н., доцент кафедри театрального мистецтва, e-mail: smolyak.te@gmail.com

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито історію становлення традицій колядування на українській етнічній території. За основу взято походження і тлумачення терміна «коляда» в духовній культурі українського народу. Показано трансформаційні процеси, які відбувалися в цій сфері в період християнізації України.

Розглянуто колядницькі дійства, які своїми витоками сягають ще давніх язичницьких часів. Вони полягають в тому, що групи колядників-чоловіків, хлопців або хлопчиків заходили у двір до кожного господаря, ставали під вікнами, в сінях або в самому будинку і піснями прославляли господаря і всю його сім'ю: бажали їм здоров'я і благополуччя. Колядники приходили в оселі тільки один раз в рік, в день зимового сонцестояння і приносили господареві та його родині радісні вісті, від яких залежав сімейний побут в наступному році.

Досліджено, що обличчя колядників колись покривали сажею, ховали під різдвяні маски, що символізувало перебування в країні смерті. Ряджені нерідко говорили зміненими голосами. Впродовж віків обряд колядування видозмінювався, поступово включаючи нові компоненти. Він був поєднаний з відповідними обрядовими та ігровими діями, танцями, музикою, жартами, включав елементи театралізації та рядження. Це надавало святу поетично-величальної піднесеності, справляло на учасників обрядових дій незабутнє емоційне враження.

Ключові слова: *зимова обрядовість; коляда; традиція; язичництво; християнство; вірування.*

© Смоляк П. О., 2015

П. О. Смоляк

ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ КОЛЯДНИЦКИХ ТРАДИЦИЙ В УКРАИНЕ

Тернопольский национальный педагогический университет
им. Владимира Гнатюка,
ул. Максима Кривоноса, 2, г. Тернополь, 46027, Украина

Смоляк Павел Олегович, к. и. н., доцент кафедры театрального искусства, e-mail: smolyak.te@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В статье раскрыта история становления традиций колядования на украинской этнической территории. За основу взято происхождение и толкование термина «коляда» в духовной культуре украинского народа. Показаны трансформационные процессы, которые происходили в этой сфере в период христианизации Украины. Рассмотрены колядницкие действа, которые своими истоками восходят еще к древним языческим временам. Они заключаются в том, что группы колядников-мужчин, парней или мальчишек заходили во двор к каждому хозяину, становились под окнами, в сенях или в самом доме и песнями прославляли хозяина и всю его семью: желали им здоровья и благополучия. Колядники приходили в жилища только один раз в год, в день зимнего солнцестояния и приносили хозяину и его семье радостные вести, от которых зависел семейный быт в следующем году.

Доказано, что лица колядников покрывали сажей, прятали под рождественские маски, что символизировало пребывание в стране смерти. Ряженые нередко говорили измененными голосами. На протяжении веков обряд колядования видоизменялся, постепенно включая новые компоненты. Он был соединен с соответствующими обрядовыми и игровыми действиями, танцами, музыкой, шутками, включал элементы театрализации и ряжения. Это придавало празднику поэтически величальную возвышенность, оказывало на участников обрядовых действий незабываемое эмоциональное впечатление.

***Ключевые слова**: зимняя обрядность; коляда; традиция; язычество; христианство; верования.*

P. O. Smolyak

THE HISTORY OF FORMATION OF CAROLING TRADITION IN UKRAINE

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
46027, Ternopil, 2 Maksyma Kryvonosa str.

Smoliak Pavlo Olegovich, PhD in History, Assistant Professor of the Department of theatrical studies, e-mail: smolyak.te@gmail.com

ABSTRACT

The article describes the history of development of caroling tradition in Ukrainian ethnic territories. The study is based on the origin and interpretation of the term «koliada» (carolling) in the spiritual culture of the Ukrainian people. The author considers how caroling traditions transformed during the Christianization of Ukraine, and studies carolling rituals, which are dated back to ancient pagan times. During the festivities, a group of carolers — men or boys — walk house to house and, standing outside windows, in the porch or inside the house, sing songs, thus glorifying the house owner and his family, wishing them health and prosperity. This ritual took place only once a year, during the winter solstice, and on the good tidings (good wishes) the carol-singers brought depended what the family's life would be like in the coming year.

It is proved that faces of carol-singers were covered with soot and hid under the Christmas masks to symbolize dwelling in the land of the dead. Maskers often spoke in altered voices. For centuries, the ritual of caroling mutated, gradually including new components. It was combined with the appropriate ritual and game elements, dancing, music, jokes, and included elements of theatrical performance and mummery. This added a poetical exaltation to the holiday, having a lasting emotional impression on participants of the ceremony.

***Key words**: koliada; winter ritual; carol; tradition; paganism; Christianity; faith.*

Останнім часом українських вчених усе більше починають цікавити ті питання, які стосуються дослідження календарної обрядовості, зокрема тієї, що пов'язана з процесами християнізації. До таких в першу чергу належить різдвяна обрядовість, оскільки в радянські часи вона належала до заборонених сторін наукових досліджень. Незважаючи на це українські науковці у своїх працях порушували питання, які висвітлювали історію походження зимових дійств, зокрема колядування, не акценту-

ючи уваги на побічних чинниках, які в силу різних причин та обставин намагалися нівелювати ці обряди.

Дослідженням зимових обрядових дійств в традиційній культурі слов'ян займалися О. Фамінцин [1], Л. Виноградова [3], М. Забилін [7], В. Пропп [18], Б. Рибаков [19]. Різдвяні обрядові дійства, зокрема колядницькі традиції українців висвітлювали у свої працях Я. Головацький [2], М. Грушевський [6], С. Токарев [10], К. Сосенко [22], К. Кутельмах [13], О. Курочкін [12].

Деякі питання досліджуваної проблеми проаналізовано науковцями. У книзі «Божества древніх слов'ян» О. Фамінцина розглядається історія виникнення та розвиток слов'янського язичництва та його вплив на народні пісні, замовляння, заклинання та інші обрядові дійства [1]. Б. Рибаков у своєму дослідженні висвітлює роль давньої язичницької релігії у державному та народному житті Київської Русі до прийняття християнства, показує високий рівень язичницьких вірувань та обрядів напередодні хрещення Русі, їх прояв у суспільному житті та духовній культурі [19]. Значну увагу зимовим дійствам українців приділив М. Грушевський [6]. Тут визначені роль та місце кожного обряду у зимовому циклі, а також зроблена класифікація тематики колядок та щедрівок, що випливала зі складових цілого зимового циклу. Також вчений намагався проаналізувати проблему двовір'я — взаємовпливів язичницької народної культури та християнства. Заслуговує на увагу й праця К. Сосенка [22], де автор обґрунтовує шляхи трансформації язичництва у християнство. Детально висвітлюються питання історії становлення та розвитку новорічних свят українців та їхньої обрядовості, пов'язаної з рядженням і маскуванням, у монографічній розвідці О. Курочкіна [12].

Беручи до уваги певні здобутки науковців у вивченні цієї тематики, ця сфера дослідження переважно має загальний характер, меншою мірою стосується історії становлення колядницьких традицій в Україні, що і визначає актуальність даної статті.

Мета статті — розкрити історію становлення традицій колядування на українській етнічній території, враховуючи процеси, що торкнулися цього питання в період глибокої християнізації України.

З поставленої мети випливають наступні завдання:

– дослідити особливості походження терміна та тлумачення терміну «коляда» в духовній культурі українського народу;

– розглянути колядницькі дійства, які своїми витоками сягають ще давніх язичницьких часів;

– охарактеризувати сутність колядницьких традицій під час різдвяних обходів.

В українській традиційній обрядовості напередодні або в перший день Різдва звечора різні вікові групи чоловіків-колядників, а також діти-хлопчики ходять колядувати, щоби прославити народження сина божого Ісуса Христа. В давній дохристиянській традиції наші предки піснями-колядками прославляли богиню неба Коляду за народження нею нового бога Сонця. У язичницький період обожнене Сонце чи Даждьбог, що зветься Сварожичем, Радогостом чи Святовитом, був шанований всіма слов'янськими народами. Він був богом морального світла, мудрості, найвищого всевідання, суспільного порядку і громадськості. До нього зверталися перед початком будь-якої громадської справи і питали передбачень. Він як бог Сонця надавав родючості і був «винуватцем» її. До нього молилися, прохаючи достатку, плодів земних. До того ж він був покровителем гостинності, промисловості та торгівлі [2, с. 20].

За О. Смоляком, «колядки — це словесно-музичні твори, які виконуються на Різдво і прославляють народження нового Сонця» (язичницький період) та Сина Божого — Ісуса Христа (християнський період)» [21, с. 51]. Аналогічної думки на пояснення цього терміна дотримуються українські фольклористи М. Лановик та З. Лановик [14, с. 113], Ф. Колесса [11, с. 38], А. Іваницький [9, с. 39]. Отже, спільнокореневим словом для походження різдвяного жанру пісень є коляда. В українській етнологічній науці склалися дві версії щодо походження терміна «коляда». Перша базується на тому, що слово «коляда» походить від назви нового року в римлян calendae januariae. Підставою для такого твердження може бути те, що ця назва зустрічається в багатьох народів, які зазнали у свій час впливу стародавнього Риму. Наприклад: у французів — chalendes, у румунів — colinda, у чехів, сербів та словаків — kolęda, у словенців — koledníca або coleda, у поляків — koleda, у росіян — коледа або коляда, в українців — коляда.

Друга версія (що є найбільш вірогідною і якої ми дотримуємося) базується на джерелах слов'янської міфології. Адже у них існує декілька вказівок на Коляду як на поганського бога. Зокрема, український історик, філософ та вчений-богослов Інокентій Гізель у творі «Синопсисъ» зазначав: «Коляда — шестой идолъ, бог праздничный, ему же праздникъ велий месяць Декемврий въ 21 день составляху» [4, с. 94]. Російський історик М. Карамзін зауважував, що 24 грудня руські язичники (погани) славили Коляду як бога «торжествъ и мира» [8, с. 161].

Починаючи із середньовіччя, праукраїнський бог Коляда зустрічається в громадських книгах-актах — «Судебниках» з метою заборонити йому поклонятися. Про це пише О. Фамінцин у праці «Божества древних славян». Зокрема, він зазначав, що від 24 грудня 1636 р. заборонялося сходитися на «мирские игрища», щоби «Коледы бы и Овсеня… не кликали» [1, с. 210]. В околицях Москви в надвечір'я Різдва Христового кликали «Коледу и Усень» [20, с. 99]. І. Сахаров описував: «В росіян Коляда — це день перед Різдвом Христовим. Тоді вони возили на санях «девку» в білій сорочці поверх одягу і співали «Уродилась Коляда накануне Рождества» [20, с. 99]. Це дає підстави говорити, що християнство прийшло в російські землі значно пізніше, ніж в українські, і тому дохристиянські звичаї там затрималися довше і міцніше.

У Густинському літописі, крім богів, описаних Нестором в «Повести временных лет», згадуються ще декілька імен, які зустрічаються в польських хроніках — це Позвід, Ладо, Купала, Коляда (два останніх являють собою уособлення свят літнього та зимового сонцестоянь). Отже, можна стверджувати, що термін «коляда» походить від назви поганського бога зимових свят — Коляди.

Латинський термін «collaudo» означає хвалити, вихваляти. Цей термін близькоспоріднений з українським «колядки», що означають пісні, якими вихваляють новонароджених богів Сонця, Місяця та Води, а також Сина Божого — Ісуса Христа.

У давніший період в католицькій церкві на Різдво Христове прихожанам роздавали печиво, що було зроблене з тіста у формі ясел, пелюшок тощо. Це печиво називалося календами [20, с. 30].

Крім вищезазначених вірогідних пояснень слова «коляда», є ще й інші, менш вірогідні, що зустрічаються в етнологічній літературі. Зокрема, відомий поет-перекладач початку XX ст. П. Гнідич, що народився в Полтаві і сам колись ходив з колядою, виводив слово «коляда» з грецького «koladies», що означає кишка або ковбаса [5, с. 7]. На користь цього висловився й російський вчений В. Пропп, який зауважував: «Стаючи в коло, стародавні люди гадали, що тим самим вони, уподібнюючись сонцю, задобряють його. Підстрибуючи в колі зі списами, виявляли готовність принести в жертву сонцю, «заколоти» (звідси ще одне пояснення виникнення «коляди». — *П. С.*) певну тварину» [18, с. 38].

Крім вищезазначених тлумачень, звернемо увагу й на пояснення слова «коляда» іншими слов'янськими народами. У лужичан «koleda» — це релігійні обряди на Різдво, а «koledowati» — ходити по домах з піснями і танцями під час Різдва. У чехів, сербів і болгар «koliada» або «koleda» — це величальна пісня; «choditi po kolede» — поздоровляти з Новим роком і за це отримувати подарунки. «Koleda» у словаків — це звичай священиків ходити з хрестом містом чи селом в день Різдва і благословляти оселі. До речі, у словаків цей звичай ще в XI ст. завів князь Бретіслав після того, як наказав вигнати зі своїх володінь усіх чарівників [3, с. 184]. Хорвати і боснійці під колядою розуміють подарунок на Новий рік.

В Україні слово «коляда» має три значення: 1) Коляда — як назва Різдвяних свят — «будьте здорові з колядою»; 2) Коляда — це пісня, яку співають під час Різдвяних свят: «Пустіть нас до хати коляду співати»; 3) Коляда — це винагорода за величальну пісню: «Ось і пан іде, коляду несе — коробка вівса, зверху ковбаса».

Традиція колядування є дуже давньою. Вона полягала в тому, що групи колядників-чоловіків, парубків або хлопчаків заходили на подвір'я до кожного господаря, ставали під вікнами (останнім часом колядують в сінях або в самій світлиці) і піснями славили господаря та всю його родину: бажали їм здоров'я, достатку, виконували низку обрядових дійств, за що отримували винагороду у формі ласощів (святвечірньої їжі, фруктів) або грошей. В основі цих обходів, як підкреслює О. Курочкін, лежала магічна ідея «першого дня, згідно з якою

висловлені в період святок побажання мали стати реальністю» [12, с. 365].

На давність традиції колядування звертав увагу й М. Грушевський. Він виводив її ще з передрозселенського періоду, коли наші предки в річному календарі орієнтувалися на два періоди — зимовий та літній (це близько 30 тисяч років до нашої ери). Будучи представником міграційної школи, в українському колядуванні він бачить запозичення із балканськороманських сатурналій і новорічних свят: обходи маскованих, танці, співи і поздоровлення [16, с. 488]. Російський вчений Б. Рибаков вбачав зв'язки традиційного східнослов'янського (в тому числі й українського) колядування із візантійським. З цього приводу він зазначав: «Імператор Юстиніан розширив святкування січневих календ на весь період зимових свят — від Різдва до Йордану. У зв'язку з тим, що у цей час слов'яни були тісно пов'язані із Візантією, то реформа могла вплинути на те, що календами-колядою у слов'янських землях стали переважно називати не святкування початку кожного місяця (можливо, вони були пов'язані із місячним календарем), а святкування початку нового року» [19, с. 622].

З самого початку обряд колядування був нерозривно пов'язаний із трудовою діяльністю людини, тому колядний комплекс пісень відзначається великою амплітудою побажань. В цілому він відображав складний комплекс вірувань наших предків. Адже колядники приходили до осель лише один раз в рік, у день зимового сонцестояння і приносили господареві та його родині радісні вісті, від яких залежав сімейний побут у наступному році. А для цього треба було щедро обдарувати колядників та нагодувати.

Згідно з уявленнями наших предків, давно померлі родичі могли впливати на їхню долю. «Тому обряд колядування — це практичний наслідок культу родових покійників, що провідують оселі. Невипадково обличчя колядників колись вкривали сажею, ховали під різдвяні маски, що символізувало перебування в країні смерті. Ряджені нерідко говорили зміненими голосами, одна особа із них, як правило, мовчала. Тобто прихід колядників символізував шлях з темряви до світла, з холоду до тепла, де їх чекають» [17, с. 127]. Цікаву думку про маскування колядників висловив видатний російський етно-

лог М. Забилін, який з цього приводу писав: «Вони (маски. — *П. С.*) своїм зовнішнім незугарним виглядом відвертають чари від самих осіб, які їх носять» [7, с. 18]. Але оскільки маски, на думку місцевих старожилів, відтворюють обличчя демонів і ображають людей, то ті, хто переодягався на святах, мали потребу очищатися купанням у річках в день Богоявлення Господнього. Тому порушення традиції обдарування колядників могло спричинити смерть господарів. І все ж ці свята і пісні уособлювали перемогу світла над силами темряви, були сповнені одухотворенням, радістю, веселим настроєм та бажанням із усіма спілкуватися. Український етнолог К. Кутельмах також вважав, що «найбільш вірогідним є те, що обряд колядування був у давнину обрядом закликання покійних предків на святвечірню трапезу» [13, с. 148–149].

Як зазначають С. Потапенко та В. Кузьменко, «колядування означало збирання на жертву богам. У язичницькі часи обряд полягав у ходінні переодягнених людей на чолі із жерцем (березою) і прославленні божества — зимового сонця» [17, с. 126]. Власне й назва самого провідника (берези) колядників й дала підстави М. Грушевському говорити про балкансько-романські запозичення різдвяної обрядовості. Адже, як зауважує вчений, «ця назва (береза. — *П. С.*) зустрічається і в румунів («бреза»), і в болгар («брезая»), що в перекладі з їхніх мов означає маска» [6, с. 184–185]. У румунських колядників їхній провідник завжди маскується (має голову кози, вовка або птаха). Український провідник не маскується, але в гурті колядників завжди перебуває коза, кінь або інша тварина чи птах. «Сі перебрані комічні фігури стоять правдоподібно в зв'язку з традицією римських новорічних забав, коли також ходили з дому до дому перебрані, масковані штукарі і скоморохи» [22, с. 73].

Як бачимо, сам обряд колядування своїми витоками сягає ще давніх язичницьких часів. Адже він супроводжується численними звичаєвими діями, насамперед ритуальним обходом дворів із величаннями та побажаннями господарю і його родині щастя, добра та злагоди. Протягом віків обряд колядування видозмінювався, поступово включаючи нові компоненти. Він обов'язково був поєднаний з відповідними обрядовими та ігровими діями, танцями, музикою, жартами тощо. Вони й надавали святу поетично-величальної піднесеності, справляли на спів-

учасників обрядових дій незабутнє емоційне враження. Крім цього, сам процес колядування сприяв об'єднанню народу, вихованню любові до батьківської домівки, формуванню щирих патріотичних почуттів і національної свідомості, прищеплював пошану до рідної історії та національної культури. З цього приводу К. Сосенко стверджував: «Однодумне переведення ідеї любови і об'єднання в кожній рідні на просторах усієї України робить ці ідеї й кличі всенародними. І так є фактично, бо виразом всенародного почуття любови і з'єдночення є формальне свято народного збору в другім дни Різдва Христового» [22, с. 73].

За своїм походженням колядування є позацерковним звичаєм, що існував задовго до прийняття християнства. Але з часом давні календарні обходи, що несли з собою ідеї сімейного добробуту, родючості, були значною мірою християнізовані завдяки різним способам боротьби церковних ієрархів з ними. Так, у «Збірці російських законів» зафіксована така заборона: «У навечір'я Різдва Христового і протягом свят заводити, за стародавніми ідолопоклонними звичаями, грища, і наряджаючись в кумирську (ідольську) одіж, танцювати по вулицях і співати сороміцькі пісні, — забороняється» [15, с. 276].

Із запровадженням християнства починає змінюватися ідеологія Різдва, основою якого є святкування народження Сина Божого — Ісуса Христа. Тому церква почала інтенсивно боротися зі старими Різдвяними святами, хоча була не в силі їх повністю викорінити. З історичних джерел відомо, що вже у V ст. папа римський Лев Перший Великий (440–461) публічно скаржився, що римський народ святкує не Різдво Христа, а народження нового сонця — Сатурналії [15, с. 277]. Аналогічно й українська церква виступала проти святкування поганської Коляди, але, незважаючи на різні заборони синоду, не змогла її повністю перемогти. Зокрема, у «Синопсисі» Інокентія Гізеля (1674) зафіксовано: «Ніції нам'яти того біса Коляди й доселі не престають обновляти, наченше от самого Рождества Христова, по вся святия дні собирающеся на богомерзкія ігралища, пісні поють, і в них аще і о Рождестві Христовом поминають, но зде же беззаконно і Коляду, ветхую прелесть діаволскую, много повторяюще, присовокупляють» [15, с. 277].

Як відомо, давньоукраїнський обряд колядування включав елементи театралізації та рядження. Викорінити цю «бого-

мерзьку» традицію християнська церква намагалася шляхом популяризації драматичних вистав за євангельськими сюжетами. Особливу активність у цих процесах виявляло католицьке духовенство. Підтвердженням цього є те, що до кінця XVIII ст. у костелах розігрувалися сценки народження Ісуса Христа за допомогою маріонеток та спеціального макета різдвяних ясел. Пізніше, коли ці вистави були заборонені в культових приміщеннях, макети різдвяних ясел з ляльковими персонажами набули розповсюдження в побуті й стали характерним атрибутом колядників [10, с. 229].

Таким чином утворилися дві генетично відмінні форми колядування: світська та церковна. Період розкладу феодальних відносин і переходу до капіталізму характеризується загальним наступом клерикальної ідеології на народну культуру. На території України, в цей час відбувалося поступове витіснення древніх народних календарних пісень, переважно аграрно-господарського спрямування, релігійними колядками, віншуваннями, в основі яких лежала дидактика Святого письма, насамперед перекази про народження Ісуса Христа. Ці процеси вміло використовувало духовенство, підбираючи різні форми впливу на віруючих: церковну ритуалістику, літературу, шкільну освіту тощо.

Отже, обряд колядування в Україні зберігає багато архаїчних елементів, які на рівні семантичного наповнення та атрибутики пов'язані з язичницькими часами. В цілому він відображає той складний комплекс стародавніх вірувань місцевих жителів, який побудований на залишках ініціальної магії. Адже колядники приходять до осель лише один раз в рік, у день зимового сонцестояння і приносять господареві та його родині радісні вісті, від яких залежатиме сімейний побут у наступному році. Через те він пройшов декілька етапів у своєму становленні: від найдавніших форм рядження із головними тотемістичними персонажами козою, ведмедем, конем через християнізовані форми різдвяної зірки, лялькового та живого вертепів до простих форм дитячого та дорослого колядування із церковною атрибутикою — шопкою, дзвіночками, костюмуванням. Безперечно, ці форми, що на початковому етапі мали широке сакральне значення, в кінцевому результаті стали переважно фрагментарними натяками на первісний зміст. Незважаючи на це, обряд колядування все ж таки залишився основною складовою Різдвяних свят.

Література та джерела

1. Божества древнихъ славянъ. Изслѣдование Ал. С. Фаминцына. — С.-Петербург : Тип. Э. Аргольда, Литейный, 59, 1884. — 331 с.
2. Виклади давньослов'янських легенд, або міфологія / [уклад. Я. Ф. Головацький ; переклад Н. М. Клименко, передмова М. Ф. Слабошпицького; редкол. : С. С. Гречанюк, М. Г. Жулинський, М. Ф. Слабошпицький]. — К. : Довіра, 1991. — 91 с.
3. Виноградова Л. Зимняя календарная поэзия западних и восточных славян: Генезис и типология колядования / Людмила Николаевна Виноградова. — М. : Наука, 1982. — 256 с.
4. Гизиель Иннокентий. Синопсисъ или краткое описание от различных летописцев, о начале славянскаго народа, о первых киевских князях, и о житии Св. ...князя Владимира... / Иннокентий Гизиель. — СПб. : Изд. при Имп. акад. наук, 1674. — 124 с.
5. Гнедич П. А. Материалы по народной словесности Полтавской губернии. Роменский уезд / П. А. Гнедич. — Вып. 1: Песни обрядовые. — Полтава, 1915. — 150 с.
6. Грушевський М. С. Історія української літератури : в 6 т., 9 кн. / Грушевський Михайло Сергійович ; [упоряд. В. В. Яременко ; автор передмови П. П. Кононенко ; приміт. Л. Ф. Дунаєвської]. Т. 1. — К. : Либідь, 1993. — 392 с.
7. Забылин М. Русский народ: Обычаи, обряды, предания, суеверия / М. Забылин. — М. : Русская книга, 1996. — 496 с.
8. Исторія государства Россійскаго / [сочиненіе Н. М. Карамзина] : въ 3 кн. — Изд. 5. — СПб. : Въ тип. Э. Праца, 1842. — (Изданіе И. Эйнерлинга). Кн. 1, Т. 3. — 1842. — С. 153–161.
9. Іваницький А. Українська народна музична творчість : посібник [для вищ. та серед. учб. закладів] / Іваницький Анатолій Іванович — К. : Муз. Україна, 1990. — 336 с. : нот.
10. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы XIX — начало XX в. Зимние праздники / [ред. коллегия : С. А. Токарев, О. А. Ганцкая, И. Н. Гроздова и др.]. — Москва : Наука, 1973. — 351, [2] с.
11. Колесса Ф. Українська усна словесність (Загальний огляд і вибір творів) / Філярет Колесса. — Львів : Накл. фонду «Учітеся, брати мої», 1938. — 643, [2] с.
12. Курочкін О. Обрядовість (Календарні свята й обряди) / О. Курочкін // Поділля. Історично-етнографічне дослідження / [Артюх Л. Ф., Балушок В. Г., Болтарович З. Є. та ін.]. — К. : Доля, 1994. — С. 358–385.
13. Кутельмах К. Календарно-побутова обрядовість — традиції і сучасність / К. Кутельмах // Соціалістична обрядовість на Україні. Історичний досвід і сучасні проблеми. — К., 1983. — С.148–149.
14. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість : підручник / Лановик М. Б., Лановик З. Б. — К. : Знання-Прес, 2001. — 591 с.

15. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу : Історично-релігійна монографія. Видання друге / Митрополит Іларіон. — К. : АТ «Обереги», 1994. — 424 с.
16. Мифологический словарь / [гл. ред. Е. М. Мелетинский]. — М. : Сов. энциклопедия, 1991. — 736 с.
17. Потапенко О. І. Шкільний словник з українознавства / О. І. Потапенко, В. І. Кузьменко. — К. : Укр. письменник, 1995. — 291 с.
18. Пропп В. Я. Русские аграрные праздники (Опыт историко-этнографического исследования) / В. Я. Пропп. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1963. — 141 с.
19. Рыбаков Б. А. Язычество древней Руси / Рыбаков Борис Александрович. — Изд. 2-е, испр. — М. : София, Гелиос, 2001. Изд. 2-е, испр. — 744 с.
20. Сахаров И. П. Сказания русского народа: Народный календарь / Сахаров Иван Петрович ; [обработка текста и предисл. А. Г. Кифишина]. — М. : Сов. Россия, 1990. — 240, [1] с.
21. Смоляк О. Український дитячий музичний фольклор : підручник-хрестоматія [для викладачів та учнів]. Вип. 1 / О. С. Смоляк. — Тернопіль : Лілея, 1998. — 80 с.
22. Сосенко К. Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечера / Сосенко Ксенофонт. — Львів : Накл. автора, 1928. — IX, 349, [1] с.

REFERENCES

1. FAMYNCIN, Al. S. (1884) *Bozhestva drevnyh slavjan — The ancient Slavic deities.* S.-Peterburg: Typ. E. Arngol'da, Lytejnij, 59. (in Russian).
2. GRECHANJUK, S. S., ZHULYNS'KYJ, M. G. & SLABOSHPYC'KYJ M. F., (eds.) (1991) *Vyklady davnoslovjanskyh legend, abo mifologija — Exposition of ancient Slavic legends or mythology.* Kiev: Dovira. (in Ukrainian).
3. VYNOGRADOVA, L. N. (1982) *Zymnjaja kalendarnaja poezyja zapadnyh y vostochnyh slavjan: Genezys y typologyja koljadovanyja — Winter calendar poetry of Western and Eastern Slavs: The genesis and typology of caroling.* Moscow: Nauka.
4. GYZYEL, Y. (1674) *Synopsys yly kratkoe opysanye ot razlychnih letopyscev, o nachale slavjanskago naroda, o pervyh kyevskyh knjazjah, y o zhytyy Sv. ...knjazja Vladymyra... — Synopsis or a brief description of the various chroniclers of the early Slavik people, the first prince of Kiev, and the Life of St.... Prince Vladimir....* Saint Petersburg: Publishing at the Imperial Academy of Sciences. (in Russian).
5. GNEDYCH, P. A. (1915a) *Pesny obrjadovye — Ritual songs.* Poltava. (in Russian).
6. GRUSHEVSKYJ, M. S. (1993) *Istorija ukrainskoi literatury — History of Ukrainian Literature.* Vol. 1. Kyiv: Lybid. (in Ukrainian).

7. ZABYLYN, M. (1996) *Russkyj narod: Obichay, obrjady, predanyja, sueveryja — The Russian people: customs, rituals, legends, superstitions.* Moscow: Russkaja knyga. (in Russian).
8. KARAMZYN, N. M. (1842) *Ystorija gosudarstva Rossijskago — History of the Russian State.* Book 1, Vol. 3. Saint Petersburg: V typ. E. Praca. (in Russian).
9. IVANYCKYJ, A. I. (1990) *Ukrainska narodna muzychna tvorchist' — Ukrainian folk music.* Kyiv: Muz. Ukraina. (in Ukrainian).
10. TOKAREV, S. A. et al. (eds) (1973) *Kalendarnye obychay y obrjady v stranah zarubezhnoj Evropy XIX — nachalo XX v. Zymnye prazdnyky — The calendar customs and traditions in foreign European contries in XIX — early XX century. Winter holidays.* Moscow: Nauka. (in Russian).
11. KOLESSA, F. (1938) *Ukrainska usna slovesnist (Zagalnyj ogljad i vybir tvoriv) — Ukrainian oral literature (overview and selection of works).* Lviv : Nakl. fondu «Uchitesja, braty moi». (in Ukrainian).
12. KUROCHKIN, O. (1994) Obrjadovist (Kalendarni svjata j obrjady) — Rites (calendar holidays and ceremonies). In: ARTJUH, L. F. et al. (eds.) *Podillja. Istorychno-etnografichne doslidzhennja — Podillja. History and ethnographic research.* Kyiv: Dolja. (in Ukrainian).
13. KUTEL'MAH, K. (1983) Kalendarno-pobutova obrjadovist — tradycii' i suchasnist' — The calendar-household rituals — tradition and modernity. *Socialistychna obrjadovist' na Ukrai'ni. Istorychnyj dosvid i suchasni problemy — Socialist rites in Ukraine. Historical experience and modern problems.* P. 148–149. (in Ukrainian).
14. LANOVYK, M. B. & LANOVYK, Z. B. (2001) *Ukrai'ns'ka usna narodna tvorchist' — Ukrainian folklore.* Kyiv: Znannja-Pres. (in Ukrainian).
15. MYTROPOLYT ILARION (1994) *Dohrystyjans'ki viruvannja ukrai'ns'kogo narodu: Istorychno-religijna monografija — Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people: historical-religious monograph.* Kiev: AT «Oberegy». (in Ukrainian).
16. MELETYNSKYJ, E. M. (ed.) (1991) *Myfologycheskyj slovar' — Mythological Dictionary.* Moscow: Sov. Encyklopedyja. (in Russian).
17. POTAPENKO, O. I. & KUZ'MENKO (1995) *Shkil'nyj slovnyk z ukrai'noznavstva — School Dictionary of Ukrainian studies.* Kyiv: Ukr. pys'mennyk. (in Ukrainian).
18. PROPP, V. Ja. (1963) *Russkye agrarnye prazdnyky (Opyt ystoryko-etnografycheskogo yssledovanyja) — Russian agricultural holidays (Experience the historical and ethnographic research).* Leningrad: Yzd-vo LGU. (in Russian).
19. RYBAKOV, B. A. (2001) *Jazychestvo drevnej Rusy — Paganism of ancient Russ.* Moscow: Sofyja, Gelyos. (in Russian).
20. SAHAROV, Y. P. (1990) *Skazanyja russkogo naroda: Narodnyj kalendar' — Legends of the Russian people: Folk Calendar.* Moscow: Sov. Rossyja. (in Russian).

21. SMOLJAK, O. S. (1998) *Ukrai'ns'kyj dytjachyj muzychnyj fol'klor — Ukrainian children's folk music*. Ternopil' : Lileja. (in Ukrainian).
22. SOSENKO, K. (1928) Kul'turno-istorychna postat' staroukrai'ns'kyh svjat Rizdva i Shhedrogo Vechera — Cultural-historical figure of old Ukrainian Christmas holidays and lavish dinner. L'viv : Nakl. Avtora. (in Ukrainian).

Надійшла до редакції 18 грудня 2014 р.